

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การสร้างพื้นที่และการเข้าถึงทรัพยากรประมง: แนวทางข้างหน้าสำหรับการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสตูล ประเทศไทย

ผู้เขียน นายทรี ทวน

ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนอย่างยั่งยืน)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยาภักดิ์	ประธานกรรมการ
อาจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณระภูติ	กรรมการ
อาจารย์ ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี	กรรมการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งการศึกษาเกี่ยวกับ “การสร้างพื้นที่และการเข้าถึงทรัพยากรประมง: แนวทางข้างหน้าสำหรับการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่น” โดยเน้นไปที่ชาวประมงท้องถิ่นในหมู่บ้านเกาะเสนิง จังหวัดสตูล เป็นกรณีศึกษาการวิจัยภาคสนามเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2545 จนถึงต้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2546 เพื่อสำรวจความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลกระทบของสภาพการเมืองและสังคมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการทรัพยากร

การศึกษานี้ใช้แนวคิดในการวิเคราะห์สองแนวคิดคือ นิเวศวิทยามนุษย์ใช้เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของชาวประมงกับสภาพแวดล้อมและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด และนิเวศวิทยาการเมืองใช้เป็นกรอบคิดเพื่อเข้าใจกฎเกณฑ์ของรัฐ ผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในการจัดการทรัพยากรและวิกฤตการณ์การเข้าถึงทรัพยากร อย่างไรก็ตามภายใต้กรอบคิดนิเวศวิทยาการเมืองระดับภูมิภาค การศึกษานี้ยังใช้แนวคิดหลักอีกสามแนวคิดคือแนวคิดเรื่องการเข้าถึง แนวคิดเรื่องการสร้างพื้นที่ในการจัดการทรัพยากร และการวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อทำความเข้าใจประเด็นที่สลับซับซ้อนของการจัดการทรัพยากรประมงและการตัดวงประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวด้วย

จากการศึกษาพบว่า ประการแรก ในช่วงทศวรรษ 1990 การเข้าถึงทรัพยากรประมงในเกาะเสนิงและทั้งระดับจังหวัดเริ่มประสบปัญหาจากปริมาณปลาที่มีแนวโน้มจะหมดไปซึ่งสะท้อนให้เห็นอุปมาอุปไมยเรื่องโคกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม สถานการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างเริ่มตระหนักถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและพยายามที่จะแสวงหาวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นมาตรการทางเลือก ในปี พ.ศ. 2543 ได้เกิดรูปแบบของมาตรการด้วยการจัดการชุมชนประมงระดับหมู่บ้านขึ้น ซึ่งควบคุมโดยชาวประมงท้องถิ่นด้วยการใช้กฎและข้อบังคับบางอย่าง นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา การจัดการทรัพยากรประมงแบบไร้กฎและผิดกฎหมายก็หมดไปจากพื้นที่ดังกล่าว

ประการที่สอง ทรัพยากรประมงบริเวณเกาะเสนิงได้ดึงดูดกลุ่มชาวประมง ทั้งชาวประมงในหมู่บ้านและชาวประมงจากที่อื่น เช่น ชาวประมงอวนทุ่นเป่า อวนลากทุ่นลอย ชาวประมงอวนลอย รวมทั้งชาวประมงที่

จับปลาตามฤดูกาล จากการศึกษาพบว่าสิทธิการครอบครองและการจับปลาของชาวประมงกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษานี้มีความแตกต่างหลากหลายและมีการปรับตัวโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองที่มีอยู่เกี่ยวกับความซับซ้อนของระบบนิเวศแม่น้ำและลำธารสาขา รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ด้วยลักษณะที่ตั้งทางกายภาพและระบบนิเวศเช่นนี้ ชาวประมงได้พัฒนาพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางความคิดซึ่งแสดงออกผ่านพื้นที่การใช้ชีวิตทำให้พวกเขาทราบว่าที่ไหน เมื่อใดและเครื่องมือชนิดไหนที่ควรใช้จับปลาแต่ละชนิด

ประการที่สาม เนื่องจากกัมพูชาเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาคแม่น้ำโขง ดังนั้นเป้าหมายหลักของประเทศคือการเพิ่มรายได้รัฐและการปฏิรูปนโยบายเพื่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค ในปีพ.ศ. 2545 คณะกรรมการประชาคมชุดแรกได้ถูกเลือกเพื่อสนองต่ออยู่ทวิวิธีการพัฒนาและการกระจายอำนาจ ในขณะที่เดียวกัน ทรัพยากรประมงได้กลายเป็นแหล่งที่ถูกตักตวงประโยชน์และมีการให้สิทธิแก่เอกชน พื้นที่จับปลาของเกาะเส็งกลายเป็นเขตแบ่งสรรผลประโยชน์ทางการค้าสำหรับชาวประมงจากภายนอกหมู่บ้านและมีการกำหนดเขตอนุรักษ์ปลาขึ้น กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่วิกฤตการณ์การเข้าถึงทรัพยากรซึ่งคล้ายคลึงกับโศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม และนำไปสู่การเผชิญหน้ากันระหว่างชาวประมงในหมู่บ้านและชาวประมงจากภายนอกซึ่งได้รับใบอนุญาตจากส่วนราชการระดับจังหวัด ชาวประมงที่ได้รับใบอนุญาตคือชาวประมงอวนทุ่นลอยเป้าและอวนทุ่นลอยลาก

ประการที่สี่ ในแง่ของการพัฒนาส่วนรวมและการจัดการทรัพยากร ชาวบ้านและข้าราชการท้องถิ่นได้เลือกใช้วาทกรรมที่แตกต่างกันในการสร้างพื้นที่และการเข้าถึงทรัพยากรในระบบการผูกขาดแบบใหม่ ส่วนราชการท้องถิ่นและคณะกรรมการประชาคมมีจุดมุ่งหมายที่จะเก็บรายได้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นโดยการให้สิทธิเอกชนในการเข้าถึงทรัพยากร การเก็บภาษีทรัพย์สินครัวเรือน และการผูกขาดเอกสิทธิ์ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในท้องถิ่น ในขณะที่ชาวบ้านต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรและแบ่งสรรกันในหมู่บ้านพวกเขาเอง ในบริบทเช่นนี้ ชาวบ้านคาดหวังที่จะรักษาการกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมในชุมชนโดยการก่อตั้งชุมชนประมงระดับหมู่บ้าน (VFC) อย่างไรก็ตาม VFC ได้ถูกใช้ในฐานะเป็นวาทกรรมเพื่อการผูกขาดการเข้าถึงการจัดการโดยเอกชนและการกีดกันชาวประมงจากภายนอกเพื่อให้ทันกับกระบวนการพัฒนาและการกระจายอำนาจ

ชาวเกาะเส็งตระหนักว่าการรวมตัวเป็นองค์กรเป็นสิ่งจำเป็น เมื่อการแปรรูปทรัพยากรให้เป็นสิทธิเอกชนมีเพิ่มขึ้น พวกเขาจึงเสริมสร้างระบบการจัดการของตนเองให้เข้มแข็งขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันว่าทรัพยากรทางน้ำจะถูกจัดการอย่างยั่งยืนมากกว่าเดิม พวกเขาคาดหวังว่าชุมชนประมงที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาใหม่จะสามารถสร้างความเข้มแข็งอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่บ้าน เพิ่มศักยภาพการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับรัฐ รวมทั้งเพิ่มปริมาณการจับปลาและแหล่งทรัพยากรปลาที่มีอยู่ให้มากขึ้นด้วย

จากการศึกษาสรุปได้ว่าแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านผลประโยชน์แต่ก็มีกระบวนการของการเชื่อมโยงชุมชนและกระบวนการกำหนดอาณาเขตซึ่งก่อให้เกิดพื้นที่ทางสังคมของการประมง ดังนั้นรูปแบบที่เกิดขึ้นใหม่ของชุมชนประมงที่ก่อตั้งโดยชาวประมงท้องถิ่นคือความคิดเรื่องวาทกรรมที่ว่าด้วยการสร้างแผนที่ขึ้นมาตอบโต้เพื่อเข้าใจพื้นที่ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบใหม่ ชุมชนได้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการจัดการประมงโดยการจัดอาณาเขตพื้นที่แบบปิด รักษาและพัฒนาความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมเชิงพื้นที่ที่สามารถสร้างเป็นแผนที่ได้

Thesis Title Making Space and Access to Fishery Resources: Prospects for Local Management in Stung Treng Province, Cambodia

Author Mr. Try Thuon

Degree Master of Arts in Sustainable Development

Thesis Advisory Committee

Lect. Dr. Chusak Wittayapak

Chairperson

Lect. Dr. Chayan Vaddhanaphuti

Member

Lect. Dr. Pinkaew Laungaramsri

Member

Abstract

This thesis is concentrated on “Making Space and Access to Fishery Resources: Prospects for Local Management” by focusing on local fishermen in Koh Sneng village of Stung Treng Province as the case study. The field research was carried out from October 2002 to early April 2003 in order to explore the power relations and effects of social and political conditions on the process of transformation in resource management regime.

Two approaches of method analyses were used in this study. Human ecology was used to study the relationships of fishers with the surrounding environment and their adaptation to the market changes, while the political ecology approach was used as the conceptual framework for understanding the state rules and different actors in resources management and its crisis of access. However, under the framework of regional political ecology, three main concepts; the concept of access, space making in resource management and the discourses analysis, were used to study the complex issues of fishery management and exploitation in areas.

The studies found that first in the 1990s, access to fishing grounds in Koh Sneng as well as the whole province became chaotic with a foreseeable depletion of fish reflecting the metaphor of the tragedy of the commons. This situation has drawn attention with variety of stakeholders who become more aware of resource degradation by trying to look for alternative methods to measure the situation. In 2000, village fishery community management was set up as a form of measure, controlled by local fishers with certain rules and regulations. Since then, illegal practices and anarchic management of fishery resource have been eliminated in the area.

Second, the fishing ground in Koh Seng has attracted different groups of fishers: the fishers from village, and the fishers from outside, such as, the target seine net and mobile seine net fishers, the drifting nets and the seasonal fishers. The study found that fish tenure and fishing practices of each scale of fishers in the study area are diverse and adaptive in which various situated indigenous knowledge of the fishers about the complex ecology of river and its tributaries as well as its seasonal variation. Based on these physical and ecological settings, fishers have formed their

physical and mental space which projected into lived space regarding to the locations, times that each type of equipment should be used for catching certain kinds of fish.

Third, Cambodia is part of the Mekong Region, so its main objectives are to generate the state revenue and reform its policies in order to integrate their economy with the regional and global economy. In 2002, the first commune council had been selected in responding to the decentralization and development strategies. Meanwhile, fishery resource become the source of exploitation and privatization in which the fishing ground in Koh Sneng has been re-mapped for commercial interest for fishers from outside the village and the conservation zones. This process has led to the crisis of access resembling of the tragedy of the commons and lead to confrontation by the fishers from inside village and fishers from outside village who obtained official license from the provincial office. The licensed fishers are the target seine nets, and the mobile seine nets.

Four, in terms of resource management and communal development, villagers and local authority have employed different discourses as part of creating space and access to the new exclusive regime. The local government or commune council have the aim to collect revenue for local development through the resource privatization and household asset taxation and monopoly of local-made products, while the local villagers want to conserve the resource and share among their villagers. In this context, the villagers expect to maintain an equitable distribution of benefits within the communities by forming the Village Fishery Community (VFC). However, this VFC has been used as the discourse to exclusive access to private operator and fishers from outside the commune in order to catch up with the development process and decentralization of power.

People in Koh Sneng recognized that collective organization was necessary to address increasingly privatization of natural resources. They responded by strengthening their management systems to ensure that aquatic resources are managed more sustainably. They expected their newly established fishery community could increase village solidarity, natural resource management capacity at the government and village level, and the increase of fish catches and stocks.

The study concludes that, although there are some different interests of each of fishers, there are processes of community connection and the process of territoriality that together constitute the social spaces of fishing. Therefore, the new formation of fishery community by local fishers is the notion of discourse for counter-mapping for the understanding of environmental and social space at new scales. The communities that have demonstrated successful fisheries management invariably work within bounded territories and maintain detailed and spatially developed environmental knowledge that can be mapped.